

Handel för demokrati och frihet

av Ewa Björling

J

H

S

Rapporten är skriven av Ewa Björling för
Jarl Hjalmarson Stiftelsen
© Jarl Hjalmarson Stiftelsen 2010

Fri handel – murbräckan som bryter ned varje hinder

En levande kultur kan inte låsas in bakom galler eller tullmurar. Då vissnar eller banaliseras den. Kulturer måste ha frihet att ständigt mäta sig med andra kulturer.

- Mario Vargas Llosa

Varför ska vi handla med andra länder?

Därför att vi tjänar på det, brukar det vanligaste svaret lyda.

Utbytet med andra länder har gjort Sverige rikt. Handeln gör det möjligt för oss att koncentrera oss på det vi gör bäst, och byta till oss övriga varor och tjänster som vi behöver med dem som gör det bättre. Handel leder även till att vi får ett större urval av produkter och tjänster, och de insatsvaror som vi importerar till vår egen produktion blir billigare, vilket gör oss mer konkurrenskraftiga.

Ett andra ganska vanligt och högst relevant svar är att handeln är ett viktigt verktyg för att minska fattigdomen i världen. Länder som integreras i världsekonomin och lyckas bygga upp en egen produktion har bättre förutsättningar att utveckla sitt eget välstånd. Återigen är det alltså de ekonomiska argumenten som står i centrum.

Få frågor enar ekonomkåren i så hög utsträckning som synen på handelns positiva effekter på ekonomin. Det råder en stor samsyn kring att frihandel, i bred mening – låga tullar, få tekniska handelshinder, minimalt med begränsningar för direktinvesteringar och så vidare – bidrar till att skapa välstånd och minska fattigdom. På motsvarande sätt anses tullar, kvoter och andra handelshinder verka i motsatt riktning och leda till lägre tillväxt och ett sämre utnyttjande av ett lands resurser.

Givetvis går det att hitta experter som menar att ”just den specifika tullen eller kvoten faktiskt behövs” – inte sällan rör det sig då om någon som arbetar för ett specifikt särintresse, en gruppering som anser sig vara i behov av skydd från utländsk konkurrens. Eller så handlar det om grupper som menar att just deras riktigt viktiga fråga – det kan vara allt ifrån miljön, selsättningen eller skyddandet av en viss livsstil – gör att vi borde inskränka människors och företags rätt att fritt interagera med partners i andra länder.

Men på det stora hela, inte minst när perspektivet breddas, är experterna överens: handel stärker tillväxten och lägger grunden för ett större välstånd.

Skulle det vara någon som tvivlar på att det här stämmer så finns det hundratals miljoner levande bevis på att det är korrekt. Jag tänker förstås på alla de människor som under de senaste decennierna lyfts ur fattigdom, inte minst tack vara att deras länder öppnats upp mot omvärlden. De mest påtagliga samtida exemplen utgörs av den utveckling vi just nu ser i BRIC-länderna (Brasilien, Ryssland, Indien och Kina). Tidigare har tigerekonomierna i Sydostasien visat på handelns kraftfulla potential – deras ekonomier växte med 562 procent mellan 1975 och 2005, och historiskt har inte minst Storbritannien visat vad handeln kan innebära för välståndsutvecklingen i ett land.

Att handel skapar välstånd är däremot inte det enda argumentet för att arbeta för mer frihandel och öppenhet. Värdet av öppna marknader, tillväxt och ekonomisk utveckling, går bortom de rent ekonomiska. Om detta talas det i regel alldeles för lite, och ändå rör det sig inte om några nya tankar.

För 150 år sedan, när Sveriges utveckling från fattigdom till dagens välfärdssamhälle tog sin början genom att vi öppnade upp våra gränser och införde näringsfrihet, var det vanligt att argumentationen rörde sig bortom det ekonomiska.

Johan August Gripenstedt, en av de politiker som betytt mest för moderniseringen av Sverige, gav prov på detta i en riksdagsdebatt 1857. Efter att ha redogjort för frihandelns budgetmässiga fördelar utbrast han i närmast religiösa ordalag:

Men långt högre än dessa materiella tjänster ställer jag dem som handeln gjort och gör åt mänskligheten i odlingens och upplysningens intresse. Ty då inkräktaren endast lämnar efter sig nedbrända och blodbestänkta ruiner i erövrade länder, ägget i besegrade hjärtan; när missionären och vetenskapsmannen, vars nit ingen kan skatta högre än jag, framgår blott såsom den ensliga farkosten på havet, vars fåra sammanfaller i det ögonblick kölen genomskurit vattenspegeln; då framtränger handeln såsom en murbräcka som nedbryter varje hinder som en förvillad statskonst eller förvillade seder uppställt mot den mänskliga odlingens framsteg. Och jag förvirrar mig därför visserligen inte då jag tror att handeln i sin stora världsomfattande utsträckning utgör det mäktigaste redskapet i Försynens hand till människosläktets lyftning, ja att den är den stora och djupa, fastän stilla flod, som

tyst men säkert i sin famn för vårt släktes öden fram till större odling, till högre ljus och till en allmännare mänsklig förbrödring. Därför säger jag än en gång: ära åt handelns storartade och för mänskligheten gagnande yrke!

För oss som är vana vid att höra något mer dämpade politiker i riksdagen låter måhända detta som en lätt överdrift. Handeln som ”en murbräcka som nedbryter varje hinder som en förvillad statskonst eller förvillade seder uppställt”, är det inte att ta i?

Det är förvisso möjligt, men tittar vi runt omkring oss i världen i dag och ser de miljarder människor som bara på några decennier lyfts ur fattigdom, tittar vi oss omkring och ser hur globaliseringen bidragit till att sprida ny teknik och kunskap till snart sagt jordens alla hörn, och ser vi på hur demokratin och de mänskliga rättigheterna steg för steg vinner mark – ja, då ligger det nära till hands att instämma i Gripenstedts hyllning. För handeln, de kommersiella utbytena, har spelat en helt avgörande roll i den här utvecklingen.

Jag är övertygad om att handel kan bidra till värden som går utöver de ekonomiska – till fred, mänskliga rättigheter, frihet och öppenhet. I grunden utgår detta ifrån två effekter som jag kommer att försöka utveckla mer i detalj nedan.

För det första så bidrar handeln indirekt till en större respekt för mänskliga fri- och rättigheter genom att den bidrar till ett ökat välstånd, som i sin tur stärker möjligheten för människor att aktivt arbeta för en större frihet.

För det andra så bidrar handeln mer direkt till demokrati och mänskliga rättigheter genom att den sprider teknologi och idéer över världen, ökar insynen i tidigare slutna länder och skapar kontaktytor mellan människor som annars inte skulle mötas.

Med detta sagt så vill jag betona att frihandel och öppenhet inte utgör någon mirakelkur (vad Gripenstedt än trodde). På samma sätt som frihandeln inte är någon garant för ekonomisk utveckling i länder som inte genomför de nödvändiga reformer som krävs för att bygga ett konkurrenskraftigt eget näringsliv, går det tyvärr att kombinera frihandel och politiskt förtryck. Däremot är det betydligt svårare för regimer i länder som är öppna mot omvärlden att förtrycka sina egna medborgare när de en gång lättat på utreserestriktioner och tullmurar, öppnat upp sina länder för det utbyte, den insyn och de kontakter som handeln obönhörligen bidrar till att upprätta. ■

Bojkott, sanktioner och isolering – fungerar det?

We don't mind having sanctions banning us from Europe.
- *Robert Mugabe*

Jag kan ha en viss förståelse för dem som ibland instinktivt känner att bojkott och sanktioner är det enda rimliga sättet att hantera vissa länder, regimer eller grupper av länder.

Är det verkligen rimligt att vi ska ha något att göra – överhuvudtaget – med länder där människor stenas, där etniska minoriteter förtrycks eller där kvinnor inte ens får köra bil? Är det inte i själva verket högst befogat att bryta alla kontakter med sådana länder? Har vi inte en skyldighet att agera?

En grundläggande fråga som varje person som resonerar på det sättet bör ställa sig är vem som tjänar på sanktionerna och isoleringen. Är det framförallt vi själva som skulle må bättre eftersom vi känner att vi faktiskt ”gör något”? Är det de förtryckta människorna i landet i fråga, eller är det möjligtvis förtryckarna själva?

Det finns kanske inte alltid något lätt svar på den frågan, men allt för ofta är det faktiskt just de människor som vi vill straffa eller tvinga till förändring, som har mest att vinna på att sanktioner införs.

Den som är beredd att dra alla människor i ett visst land över en kam har givetvis rätt att göra det i Sverige. Inte minst som konsument finns möjligheten att välja bort varor från ett visst land som man inte vill gynna. Frågan är dock om det bidrar till det syfte som man säger sig vilja uppnå – eller om man egentligen köper sig ett bättre samvete, genom att välja bort olivoljan från ett land eller vindruvorna från ett annat – på bekostnad av arbetare, näringsidkare och andra människor som har väldigt lite att göra med det förtryck som man vänder sig emot i första hand.

Isoleringen av Gazaremsan är ett exempel på hur en påtvingad isolering faktiskt tycks motverka det uttalade syftet som satts upp.

Det saknades onekligen inte motiv för att agera mot Hamasregimen

när de tog makten på Gaza. När en organisation som terroriststämplats av EU och USA hamnar i en sådan maktposition måste rimligen alla medel för att motverka våld och övergrepp övervägas. Kraftfulla åtgärder för att minska Hamas möjligheter att få tag på vapen och för att hindra dem från att begå nya terrorhandlingar var utan tvekan berättigade.

Oavsett vad man tycker om detta så är det dock uppenbart att den hårdföra isoleringen av Gaza, som gått betydligt längre än försöken att stoppa införseln av vapen och att underminera Hamas maktposition, misslyckats ur en rad aspekter, på samma sätt som bojkotter och sanktionerna i regel tenderar att göra då de används som trubbiga och generellt utformade verktyg.

Karin Olofsdotter, doktor i nationalekonomi vid Lunds Universitet, har konstaterat att det ofta kan vara svårt att träffa rätt med sanktioner:

Handelsbojkott är inte vägen man bör ta om man bryr sig om ländernas befolkning. Det kan få motsatt effekt, eftersom en sådan handling kan spela direkt i händerna på regimen. Det skapas en inhemsk opinion i landet mot omvärlden.

Risken är alltså att en bojkott används av de styrande i ett visst land eller område för att skylla sina egna misslyckanden på en yttre fiende. Därför kan också isolering vara en högst medveten strategi från förtryckande regimer. Olofsdotter har nämnt Burma och Nordkorea som exempel på länder som medvetet valt att sluta sig mot omvärlden, eftersom de bär på en rädsla för att ökad handel skulle leda till större öppenhet och mer oregerliga befolkningar.

Sydafrika nämns ibland som ett exempel på att sanktioner faktiskt fungerar. Men bilden är tvetydig. För det första så var aldrig sanktionerna så hårda som vi ibland föreställer oss i Sverige, för det andra kan ingen rimligen säga att den politiska förändringen i Sydafrika kom så snabbt som västvärlden hade hoppats på, och för det tredje så är det inte alls säkert att det i slutändan var sanktionerna som tvingade fram demokratiseringen.

Tankesmedjan Peterson Institute For International Economics har i en studie mycket tydligt slagit fast att sanktionerna möjligen snabbade på demokratiseringsprocessen något, men att de ”clearly did not cause the National Party to decide to abandon apartheid”.

Jämför vi utvecklingen i Sydafrika med den vi har sett i länder

som Taiwan, Chile och Sydkorea – nationer som fram till för några decennier sedan var auktoritära och i varierande grad förtryckte sina medborgares rättigheter – är det uppenbart att det finns andra och mer effektiva sätt att påverka länder än sanktioner och bojkott.

Öppenheten för handel och utbyte framträder i det ljuset som ett viktigt verktyg. De bidrog till att skapa insyn i länderna, bidrog till möjligheter att influera utvecklingen, gjorde det enklare för människorna i länderna ifråga att ta till sig av influenser och idéer utifrån och framför allt: det lade grunden till en framväxande politisk medelklass som hade tid och ork att kräva politiska reformer. Hur utvecklingen hade sett ut i de här länderna om västvärlden hade infört hårda och breda handelssanktioner som hållit de breda folklagren kvar i fattigdom och ovetande om utvecklingen i resten av världen, det vill jag inte ens tänka på.

Sanktioner kan vara på sin plats i vissa fall, inte minst riktade sådana i form av vapenembargon eller reseförbud för nyckelpersoner, och Sverige följer givetvis alltid de sanktioner som FN och EU beslutat om. Men som ett generellt vapen för att uppnå politiska förändringar är påtvingad isolering ett trubbigt vapen. Ett vapen som i regel slår mot oskyldiga människor, samtidigt som det tenderar att spela rakt i händerna på dem man ville komma åt i första hand. ■

Teknik och framsteg – tveeggade svärd?

Det finns de som hävdar att vi borde skärpa vår exportkontroll för att se till att förtryckande regimer inte får tillgång till effektivare teknologier och lösningar som de kan använda just för att stärka sitt förtryck. Det låter ofta rimligt, men återigen vill jag mana till eftertanke kring de tänkbara konsekvenserna.

Innan jag utvecklar det här vill jag bara återigen vara väldigt tydlig med att jag inte anser att vi ska handla med allt, och inte med alla. Det finns vissa gränser som är enklare än andra att dra. Vi ska till exempel självklart inte medverka till att totalitära regimer ges möjligheten att skaffa sig massförstörelsevapen, vilket innebär att det är viktigt att vi har en restriktiv och välfungerande exportkontroll, och att vi engagerar oss i det viktiga internationella icke-spridningsarbetet.

Men frågan om vad som är en lämplig produkt eller tjänst att sälja till ett enskilt land är inte alltid så enkel att svara på. Det är viktigt att komma ihåg. Många produkter kan användas för såväl bra som dåliga syften. Ett mobiltelefonisystem kan användas av en förtryckande regim för att kartlägga och trakassera oppositionella. Men! – det kan även användas för att organisera och stärka krafter som kämpar för demokrati och mänskliga rättigheter. Det kan användas för att sprida information om vad som händer i landet till omvärlden, och för att ta emot influenser och information från andra delar av världen.

Demokratiförespråkare i Kina har till exempel vittnat om hur just bättre kommunikationsmöjligheter – som bland annat möjliggjorts av svenska företag – gjort deras förmåga att verka effektivare. På motsvarande sätt förhåller det sig med en lång rad produkter. De är inte goda eller onda i sig – varken moraliska eller omoraliska. ■

Mindre fattigdom = mindre förtryck

“[B]ack in 1776, our Founding Fathers believed that free trade was worth fighting for, and we can celebrate their victory. Because today, trade is at the core of the alliance that secures the peace and guarantees our freedom; it is the source of our prosperity and the path to an even brighter future.”
- Ronald Reagan, 1998

Jag inledde den här rapporten med att konstatera att det vanligaste argumentet för frihandel är att den stärker vårt och andras välbefinnande, och vi behöver inte röra oss långt ifrån det argumentet för att inse att det finns större vinster än de rent ekonomiska i potten.

När fattigdomen minskar och människor får det bättre ställt stärks nämligen också deras möjligheter att ställa krav och arbeta för att deras mänskliga rättigheter ska respekteras. En person som tvingas arbeta från det att solen går upp till det att solen går ner, samtidigt som han eller hon på sin höjd äter ett ordentligt måltid om dagen, saknar alltför ofta såväl tid som energi och kunskap för att på ett effektivt sätt kämpa för något annat än sin överlevnad.

När handeln bidrar till ekonomisk tillväxt och minskad fattigdom i ett land gynnas indirekt även respekten för mänskliga rättigheter och möjligheten till politiska reformer. Detta då en politiskt medveten självständig och allt mer välutbildad medelklass tenderar att växa fram.

Örjan Sjöberg, professor i ekonomisk historia vid Handelshögskolan i Stockholm, är en av dem som konstaterat detta: ”[Handel] leder kanske inte direkt till demokrati”, menar Sjöberg, ”men det skapar i allmänhet ett mycket större utrymme för människor i sin egen vardag att ta egna beslut. Detta är ett viktigt första steg”. Han menar att även om handel kan användas av ledarna i totalitära stater för att berika sig själva, så är den långsiktiga konsekvensen i regel att de rådande maktstrukturerna bryts ned:

Det [handeln] hjälper till att riva ner är de murar som diktaturer ofta försöker resa runt sina länder och medborgare. Under 70- och 80-talet såg vi den utvecklingen i Östeuropa.

Ökad handel gör inte att allt blir frid och fröjd, men överlag är det positivt.

Även andra forskare har konstaterat att den ekonomiska utvecklingen i auktoritära länder som öppnar upp sina ekonomier och integrerar dem i världsmarknaden i förlängningen tenderar att underminera sin egen maktposition.

Justin Yifu Lin och Jeffrey B. Nugent har i en studie från 1995 konstaterat att:

[A] dictatorship or authoritarian regime may not be compatible with long run economic growth. The more successful such a state is in achieving economic development, the more likely it is that the state will face a legitimacy crisis. This is because both a financially independent middle class and the integration of the domestic economy with the world economy are at the same time both necessary conditions for and natural effects of economic success in the modern world. As a result, democratic ideology of DCs [developed countries] may penetrate the middle class and undermine the legitimacy of the regime. This pressures may also force the state to cut its own power of intervention in order to make credible its commitment to such reforms. Thus, authoritarian states may gradually be transformed into democratic states, as seems to be happening in Korea, Taiwan and Chile.

Andra forskare har förvisso kommit fram till andra resultat, inte minst då de studerat historisk data, och den som blickar ut över världen kan självklart hitta exempel på stater som förblivit auktoritära även efter det att de öppnat upp sig mot omvärlden. Mina egna erfarenheter säger mig dock att det finns ett tydligt samband mellan ekonomisk utveckling, handel och om inte demokratiska reformer så i varje fall en spirande utveckling i rätt riktning vad gäller mänskliga rättigheter och personlig frihet.

Den dåvarande amerikanska presidenten George W. Bush gav uttryck för en liknande observation då han i ett tal 2003 tog upp behovet av att stödja de demokratiska tendenserna i den muslimska världen:

Historians will note that in many nations, the advance of markets and free enterprise helped to create a middle class that was confident enough to demand their own rights. They will point to the role of technology in frustrating censorship and central control—and marvel at the power of instant communications to spread the truth, the news, and courage across borders.

Jag tror att det ligger mycket i det Bush säger, kombinationen av marknadsliberala reformer, nya idéer, en framväxande medelklass och ny teknik – det är en medicin som gjord för att sprida friheten till världens alla hörn. ■

Mer insyn och bättre utblick

Books won't stay banned. They won't burn. Ideas
won't go to jail. In the long run of history,
the censor and the inquisitor have always lost.
The only weapon against bad ideas is better ideas.
- Alfred Whitney Griswold, 1959

När jag slog på min dator på hotellrummet i Shanghai den 30 april i år möttes jag av texten: "Kindly be advised that that some known websites such as Facebook, YouTube, Twitter and tw.yahoo are not accessible in Mainland China."

Jag kände givetvis till att det fanns censur i Kina redan innan jag kom dit för att inviga den svenska paviljongen på världsutställningen Expo 2010 i Shanghai. Kina är som bekant långt ifrån någon demokrati. Det är ett land där det begås grova övergrepp mot de mänskliga rättigheterna – något som vi från regeringens sida tar upp vid alla våra besök i landet.

Ändå måste vi våga säga att Kina inom många områden rör sig och rört sig i rätt riktning de senaste decennierna. Jag är fast övertygad om att utbytet med omvärlden har varit en starkt bidragande, för att inte säga avgörande anledning till detta.

Kinas imponerande ekonomiska tillväxt kan direkt härledas till år 1979 då Deng Xiaping initierade reformer som tog Kina från ett av världens mest stängda länder till världens största öppna ekonomi. Mellan åren 1965 och 1978, innan reformperioden inleddes, uppgick Kinas årliga tillväxt per capita till ringa 2,6 procent. Mellan 1978 och 2004 växte Kinas ekonomi med i genomsnitt hela 9,7 procent per år. Landets genomsnittliga tullar har under samma period sänkts från 65 till 10 procent, och det har i samband med andra reformer hjälpt miljontals människor ur fattigdom.

Välståndsutvecklingen har naturligtvis ett värde i sig av rent humanitära skäl. Att fler människor kan äta sig mätta varje dag, att fler barn får gå i skolan och att allt fler får tillgång till mediciner och sjukvård, bättre bostäder och mer fritid är något oerhört positivt oavsett vad som skett på andra områden. Men det har inneburit förändringar som går utöver det

materiella, förändringar som det finns all anledning att glädja sig åt.

Att 350 miljoner kineser, fler människor än i något annat land, har tillgång till internet, är en av de tydligaste förändringarna, vilket på ett radikalt sätt förändrat förutsättningarna för våra möjligheter till insyn i det tidigare slutna landet, och kinesernas möjligheter att ta till sig av idéer och intryck från andra delar av världen.

Globaliseringen, teknikutvecklingen och de allt större handelsströmmarna och personutbyten som pågår har öppnat upp kanaler och kontaktytor som tidigare generationer bara kunde drömma om.

Kommunistregimen kan stoppa enskilda hemsidor, de kan försöka påverka Google och andra företag till att styra medborgarnas internetanvändande, och de kan på andra sätt försöka hindra människor från att komma åt viss information som de inte tycker att de borde ha tillgång till. Deras möjligheter att utöva fullständig kontroll över invånarna och informationsflödet håller däremot oundvikligen på att glida dem ur händerna. Det går inte att kontrollera människor hur länge som helst med världen ett klick bort. Information kommer att sippra in i Kina, och information kommer att färdas åt andra hållet.

Ett av de tydligaste exemplen på den här utvecklingen fick vi under upploppen i Tibet 2008. Då kände världen inom några timmar till de övergrepp som kommunistregimen gjort sig skyldiga till.

Jag är optimist, men jag blundar för den sakens skull inte för att utvecklingen ibland går i vågor. Auktoritära regimer har en tendens att greppa efter de sista halmstråna. Vi har sett det i form av egyptiska bloggare som fängslats efter att ha skrivit regimkritiska texter. Vi har sett det i form av en iransk regim som störde mobiltelefonerna under demokratiprotesterna för en tid sedan. Vi har sett det i form av polisbrutalitet på gatorna i Minsk.

Men vi har fått information om det som inträffat, vi har sett vad som hänt. Blixtnsabbt. Vilket i sig är ett framsteg. Vi har idag, tack vare teknikutvecklingen, globaliseringen och världshandeln helt andra möjligheter att följa vad som händer även i världens mörkaste hörn. Med några få undantag – Nordkorea, Burma och andra stater som gör allt för att hindra sina medborgare från att ta del av vad som händer i resten av världen, och resten av världen från att ta del av vad som händer i de egna länderna – har vi radikalt mycket bättre möjligheter att observera vad som

händer. Därmed är även våra möjligheter att agera avsevärt mycket bättre.

Den som ropar på bojkotter och sanktioner så snart de konstaterat att något hemskt hänt på en viss plats bör i alla fall ta sig tid att ställa ett antal frågor. Vem hade tjänat på om vi i dag inte haft den insynen som vi trots allt har i dessa länder? Vem skulle tjäna på om våra företag packade ihop och reste hem? Vem skulle tjäna på att de auktoritära regimerna i ännu högre utsträckning kunde begå sina illdåd utan att vi hade någon form av ögon eller öron på plats?

Inte människorna i de länder som vi talar om i alla fall. ■

Mänskliga Rättigheter AB

- konsumentmakt i godhetens tjänst

I januari 2010 kom det uppgifter om allvarliga dataintrång riktade mot Google från hackers som tycktes ha varit ute efter uppgifter om kinesiska människorättsaktivister lagrade på deras servrar. Misstankar riktades mot den kinesiska regimen, och Google hotade med att upphöra med all sin verksamhet i landet.

Detta var anmärkningsvärt, inte minst då det rörde sig om hot från ett företag som i alla fall tidigare gått med på att bidra till den kinesiska regimen censur genom att begränsa sökresultaten för kinesiska användare.

Att Google tidigare valt den vägen var nedslående för många som tror på demokrati och frihet. Deras helomvändning i våras ingav hopp. Efter en stor mediestorm, där de anklagades för att springa den kinesiska regimen ärenden – trots en marknad som redan idag består av 350 miljoner internetanvändare och förväntas öka med 40 miljoner om året när 3G-näten byggs ut – hotade företaget efter hackerattacker att helt lämna Kina.

Anledning var rimligen att de ansåg att hotet mot det egna varumärket var för stort. Det är helt enkelt inte kommersiellt motiverat att göra vad som helst för vem som helst. Makten hos konsument, opinionsbildare och andra krafter är ibland större än vad man tror i vår globaliserade värld.

Den positiva kraften som vårdandet av ett varumärke kan innebära sträcker sig för övrigt längre än till enskilda företag. Även länder måste vårda sina nationella varumärken om de vill stå sig i den internationella konkurrensen och dra full nytta av globaliseringens möjligheter. De kan i förlängningen inte låta bli att ta hänsyn till den bild som omvärlden har av landet, om de vill locka investeringar till det egna landet och nå så stora exportframgångar som möjligt.

Under världsutställningen i Shanghai till exempel, meddelande

den kinesiska regimen att de hävt det tidigare inreseförbudet för HIV-smittade. Det kan tyckas som ett litet steg framåt för vissa, men det säger ändå något om att även hårdföra regimer faktiskt kan lyssna på kritik. Kinas intresse för vårt svenska arbete med så kallade CSR-frågor – företagens sociala ansvar – är ett annat exempel på att det faktiskt finns en ambition att förändra saker för de breda lagren. Till det bättre. Mycket talar för att ett av huvudskälen till detta är att kineserna inser att det är bra för deras egna konkurrenskraft om de kan visa att de betar sig på ett sätt som är acceptabelt för affärspartners och kunder i andra delar av världen. ■

Demokrati, hållbar utveckling och mänskliga rättigheter på export

Det är sport, och det är kultur och det är handel – samarbetet på handelsområdet – som kan öppna dörrar som vare sig diplomater eller politiker rår på [...] Jag tror att om vi någon gång vill ha rimliga och bra förbindelser med Iran så tror jag att vi ska börja på det här sättet att införa lite av våra seder å tänkande å vårt bruk. Och att det kan öppna många dörrar som ingen politiker någonsin kommer att öppna.

- Ingvar Kamprad, 2009

Det är inte bara via nya intryck och ny teknik som globaliseringen förmedlar idéer om frihet och människors rättigheter till slutna länder och förtryckta människor. När svenska företag etablerar sig på svåra marknader tar de flesta med sig en rejäl dos svenskt tänkande och svenska värderingar. Via företagskulturen, via nyckelarbetare och via kontakter med kunder och underleverantörer visar de i sitt dagliga arbete hur det går att göra affärer och driva fabriker samtidigt som man tar ansvar för miljön, sina anställda och för det lokala samhället.

Jag har på olika platser runt om i världen sett hur svenska företag föregår med gott exempel och därmed även inspirerar andra till att bättra sig. Det kan handla om allt ifrån att arbeta mot spridningen av HIV i Afrika till att förbättra inomhusmiljön på klädfabriken i Kina. Svenska företag gör detta, inte bara därför att det är en human och fin insats, utan eftersom de insett att CSR (Corporate Social Responsibility) är ett konkurrensverktyg. Investerar man i utbildning för sina anställda i ett land där 20 procent är HIV-smittade, utan att intressera sig för om de får behandling eller inte, då är det en dålig investering. Investerar man miljoner i en klädfabrik i Kina utan att se till att den håller en standard som de medvetna konsumenterna i andra länder förväntar sig, då öppnar man för att kunderna kommer att välja bort de egna produkterna när de upptäcker under vilka förhållanden arbetarna tvingas slita.

Den brittiske 1800-tals liberalen Richard Cobden, mest känd för att ha drivit igenom ett banbrytande frihandelsavtal mellan England och Frankrike som inledde en stark frihandelsepok i Europa – hade redan för 150 år sedan en stark tro på handelns förmåga att sprida civilisationens ljus runt om i världen. I skriften ”Commerce is the grand panacea” från 1853 beskriver han hur de som förespråkar politiska reformer och upplysning i andra delar av världen bör anamma frihandeln:

För dessa välvilliga själar vill vi framhålla att handeln för närvarande är det stora universalhjälpmedlet, som likt en välsignelsebringande medicinsk upptäckt kommer att vaccinera alla världens nationer med den sunda och livräddande smaken för civilisation. Inte en enda låda med varor lämnar våra kuster utan att föra med sig frön till kunskap och fruktbart tänkande till medlemmarna i något mindre upplyst samhälle. Det finns inte en köpman som besöker våra tillverkningsindustrier som inte, när han återvänder till sitt eget land, börjar tala för frihet, fred och ett bra styrelseskick. Samtidigt sprider våra ångbåtar, som nu lägger till i alla Europas hamnar, och våra fantastiska järnvägar, som alla talar om överallt, budskapet om, och borgar själva för, våra upplysta institutioners värde.

Cobden var en sann optimist precis som vår svenska Gripenstedt, som synes, och visst är det lätt att le lite åt den naiva självklarhet med vilken de bägge antog att handeln mer eller mindre per automatik skulle sprida medmänsklighet och rättvisa runt hela jordklotet. Men grundtanken är ändå sund, och för den som kan acceptera att det inte rör sig om ”världens alla nationer”, utan snarare om förhållandervis många av de länder som faktiskt är beredda att öppna upp sina marknader, så finns det ändå en stor källa till hopp om en positiv utveckling i deras respektive resonemang som vi kan se belägg för i verkligheten även i dag.

Kontakterna som de svenska företagen runt om i världen lägger grunden till – och som speglas i de kontakter som uppstår när företag från andra länder investerar i Sverige – sprider goda idéer och humana tankar. Visst kan det kännas som små steg ibland, inte minst i länder som dras med särskilt stora problem, men det är ändå steg som för oss framåt. Steg som tillsammans med andra stadigt bidrar till att förbättra förutsättningarna för att vi ska röra oss i rätt riktning. ■

”Trading Tyranny for Freedom”

en studie från tankesmedjan Cato

Jag har mött människor som genom sina livshistorier övertygat mig om att värdet av handeln går långt utöver de ekonomiska fördelarna. Några av de betraktelserna har jag tagit upp ovan. Jag har varit med om möten mellan människor som knappast hade träffat varandra utan en affärsförbindelse i boten, men som senare blivit goda vänner. Jag har upplevt en öppenhet i svåra länder som jag är övertygad om inte hade funnits där om det inte varit för de kommersiella behoven. Jag har sett människor treva efter rättigheter som deras föräldrar aldrig kunnat drömma om, eftersom de nått en välståndsnivå som givit dem möjlighet att skaffa sig en utbildning och sätta upp högre mål än att skaffa mat för dagen.

Men finns det några belegg för att det här rör sig om ett generellt samband? Finns det några bevis för att länder som är öppna för handel också har en högre grad av frihet?

Två personer som funnit ett sådant samband mellan handel och demokrati är John B Londregan och Keith T Poole. De har empiriskt slagit fast att högre inkomster främjar demokrati. I en studie publicerad i *World Politics* 1996 drar de slutsatsen att deras resultat “[...] suggests a reevaluation of policies designed to foster the replacement of authoritarian regimes by democratic ones through free trade.”

Det finns andra studier som kommit fram till delvis andra resultat, men en person som är inne på samma linje är Daniel T Griswold från den amerikanska tankesmedjan Cato, bland annat i en studie med det passande namnet ”Trading Tyranny for Freedom”.

Griswold har jämfört två undersökningar – en som mäter graden av ekonomisk frihet och öppenhet i ett antal länder, och en som mäter graden av politisk och personliga frihet. Hans slutsats är att det finns ett mycket starkt samband mellan politisk frihet och ekonomisk öppenhet.

Den första studien som Griswold använt sig av är forskningsinstitutet Freedomhouse årliga rapport, i vilken graden av personlig och politisk frihet i världens länder jämförs. Undersökningen – ”Freedom in the world” – delar in världens länder i tre kategorier: ”fria”, ”delvis fria” och ”ej fria”, baserat bland annat på möjligheten för ett lands medborgare att medverka i den politiska processen via allmänna val, respekten för yttrandefrihet, förekomsten av fungerande samhällsinstitutioner och respekten för individens personliga frihet och rätt till självständighet från staten.

Den andra studien som Griswold använt sig av är tankesmedjan Fraser Institutes regelbundet återkommande ”Economic Freedom of the world”. Studien mäter faktorer som beskattning, handelshinder och ekonomiska regleringar.

När Griswold kombinerar data från de respektive studierna är sambandet mellan ekonomisk och politisk frihet slående. Av de 25 ekonomiskt mest öppna länderna rankas 21 stycken som fria av Freedomhouse, tre som delvis fria och enbart en som ej fri. Tittar man på de 25 länder som bedöms vara minst ekonomiskt öppna ser det ut på ett likartat sätt, av dessa klassas sju stycken som fria, nio hamnar i kategorin ej fria och nio stycken som delvis fria.

Det är alltså tre gånger så troligt att de mest öppna och ekonomiskt fria ländernas medborgare åtnjuter politisk och personlig frihet, medan det är nio gånger så vanligt med förtryck och kränkningar i de minst öppna länderna. Det ska sägas att Griswolds undersökning publicerades 2004. Det är mycket möjligt att vissa länder rört sig i en positiv riktning, andra i negativ riktning. Vissa nyblivna EU-länder har till exempel troligen rört sig mot mer ekonomisk öppenhet.

Det allmänna sambandet mellan ekonomisk öppenhet, demokrati och mänskliga rättigheter har dock knappast ändrats i någon högre utsträckning. Intuitivt känns den bild högst rimlig som Griswold på ett förhållandevis enkelt sätt målar upp.

Givetvis finns det länder som går mot strömmen och inte följer den mest uppenbara tendensen. Bland de 25 länder som är mest öppna för handel finns det de som är delvis fria, och ett land som klassas som ej fritt – Förenade Arabemiraten. Samtidigt finns det länder som betecknas som politiskt fria, men som ändå hör till den grupp som har den lägsta graden av ekonomisk frihet, däribland Senegal, Barbados och Bahamas. ■

När valet är frihet eller förtryck – hur faller rösten?

Free trade is not based on utility but on justice.
- Edmund Burke

Det tycks vara oerhört lätt för många politiker, från höger till vänster, att försvara frihandeln i stort, men att regelbundet ändå strunta i detta när det verkligen gäller. Det kostar ingenting att säga att ”handel är bra, och viktig”, om det kan följas upp med ”fast just i det läget vi befinner oss i just nu behöver vi ett visst skydd för industrin x, under några år framåt i alla fall”, eller ”även om vi skulle vilja ingå ett frihandelsavtal med y så kan vi omöjligt skriva under innan de genomfört förändringen z”.

Jag säger inte att det inte finns situationer där ett frihandelsavtal inte bör skrivas under, eller att det saknas skäl som gör det rimligt att överväga eller införa sanktioner eller restriktioner i någon form.

Jag har ovan nämnt behovet av en restriktiv exportkontroll för att hindra produktionen och spridningen av massförstörelsevapen som ett exempel. Ribban sitter dock alldeles för sällan så högt. Alltför ofta gör alldeles för många politiker det orimligt lätt för sig när de plockar fram argument för att stoppa fri handel.

Möjligen är en anledning till detta att de ansvariga politikerna väljer att inte tänka på vad som faktiskt står på spel. De väljer att blunda för de större politiska konsekvenserna. Att slösa med skattebetalarnas pengar må vara en sak som det går att komma undan med, men frågan är om det vore lika lätt för demokratiskt valda ledare att ducka för sitt ansvar om det stod klart att det fanns andra, större på många sätt, värden i potten.

Ovan nämnde Daniel T. Griswold menar att det är på det sättet, och uttrycker sig så här:

[P]oliticians who consistently vote against more open markets at home and market-opening trade agreements with other nations need to real-

ize the effects of their actions. They are, in effect, voting to keep millions of people locked within the walls of tyranny – and millions more trapped in a partly free netherworld of half-rights, half-freedoms and half-democracy.

Det går givetvis att säga att Griswold hådrar saken. Att han inte inser hur komplicerade den här typen av frågeställningar är, eller att han inte klarar av att leva sig in i livssituationen för alla de som skulle drabbas av utländsk konkurrens när tullmurar rivs. Så går det att säga, men det går inte att säga att Griswold saknar poäng.

Varje gång som någon föreslår bojkott och sanktioner bör frågan ställas: hur vill ni själva förändra situationen för de breda lagren i det aktuella landet? Hur vill ni hjälpa befolkningen som förtrycks och människorna som lider?

Det svaret lyser skrämmande ofta med sin frånvaro, även i den svenska debatten.

Därför är frihandel och öppenhet alltid den medicin som i första hand bör skrivas ut. Slutenhet och isolering ska alltid vara en sista utväg. ■

Jarl Hjalmarson Stiftelsen

grundades 1994 och har till uppgift att främja samverkan och europeisk utveckling på frihetens, demokratins och marknads-ekonomins grund. Detta sker genom upplysning och information till politiska partier och organisationer om demokrati och europeisk integration.

De första åren koncentrerade Stiftelsen sin verksamhet främst till länder i närområdet: Estland, Lettland, Litauen, Polen och S:t Petersburg-området. Under senare år har verksamheten vidgats till att även omfatta Azerbajdzjan, Ukraina, Vitryssland, Balkan, Turkiet, Afrika och Latinamerika.

Verksamheten omfattar politiskt aktiva och fokuseras till kvinnor och ungdomar, det vill säga de som inom några år kommer att inneha betydelsefulla politiska positioner i sina respektive länder. Arbetet finansieras i huvudsak av biståndsmyndigheten Sida som en del av det partianknutna bistånd som ska »bistå i utvecklingen av ett väl fungerande partiväsende i u-länder och länder i Central- och Östeuropa i syfte att främja ett representativt demokratiskt styrelseskick«.

Jarl Hjalmarson Stiftelsen
Box 2080
10312 Stockholm
tel 08-676 8000